

Agnieszka Egierska
Uniwersytet Łódzki

Tatarzy Krymscy wobec Rosji i Ukrainy podczas Euromajdanu i kryzysu krymskiego.

Proeuropejskie oraz antyrządowe protesty na Majdanie Niepodległości w Kijowie trwające od jesieni 2013 roku do lutego 2014, a także spowodowany nimi kryzys na Krymie, przyniosły dla społeczności Tatarów krymskich całkowicie nową rzeczywistość geopolityczną. Zbrojne przejęcie półwyspu krymskiego przez Federację Rosyjską wzbudziło w społeczności tatarskiej zdecydowany sprzeciw oraz wzrost poczucia przywiązania do państwa ukraińskiego. Niniejszy artykuł poświęcony jest tematyce relacji Tatarów krymskich z Rosją oraz Ukrainą w trakcie Euromajdanu i podczas kryzysu krymskiego, a także działaniom społeczności tatarskiej na arenie międzynarodowej i na Krymie zmierzającymi do osiągnięcia jak największej niezależności.

W czasie trwania Euromajdanu Tatarzy krymscy od początku wspierali proeuropejską, ukraińską opozycję. Przywódca Tatarów Mustafa Dżemilew miesiąc przed planowanym szczytem Partnerstwa Wschodniego w październiku 2013 roku udał się do Wilna na spotkanie z przedstawicielami władz litewskich. Po wizycie kierownik Oddziału Spraw Zagranicznych Medżlisu Ali Hamzin powiedział: „Jesteśmy za podpisaniem umowy z Unią Europejską. Więcej - nam zależy, by Ukraina po podpisaniu umowy stała się państwem bardziej bliższym Unii Europejskiej”¹.

¹ W. Jankowski, Tatarzy popierają podpisanie umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską, <http://www.kurieriergalicyjski.com/majdan>

Pod koniec listopada setki Tatarów krymskich udały się do Kijowa, by wspierać Euromajdan. Na Placu Niepodległości obok flag ukraińskich i Unii Europejskiej powiewały błękitne flagi tatarskie². W czasie trwania listopadowych protestów jeden z tatarskich aktywistów Zair Smedlaev podsumował dążenia tatarskie do integracji z Unią Europejską oraz ukazał stosunek do prorosyjskiej postawy w społeczeństwie: „Nasi oligarchowie trzymają pieniądze w szwajcarskich bankach, wysyłają dzieci do europejskich i amerykańskich uczelni a nie do Moskwy. Potem mówią nam, że Europa jest zła i że zjednoczenie z Unią Europejską nie pomoże ukraińskim obywatelom. Cóż za oksymoron! Nie chcę żyć w Rosji lub w rosyjskiej bazie. Nie chcę być poddanym. Chcę być wolnym człowiekiem. Dlatego wspieramy integrację z Unią Europejską i protesty Euromajdanu!”³.

Szef tatarskiego Medżlisu Refat Czubarow na początku grudnia przyleciał do Kijowa, by m.in. uczestniczyć w protestach Euromajdanu⁴. Kilka dni później, kiedy w Symferopolu setki Tatarów demonstrowało swoje poparcie dla proeuropejskich protestów w Kijowie, Czubarow powiedział dziennikarzom, że prawa krymskich Tatarów mogą być w pełni przywrócone tylko, jeśli Ukraina przy międzynarodowym wsparciu stanie się członkiem cywilizowanego świata⁵. 28 stycznia 2014 roku zaogniająca się sytuacja polityczna na Ukrainie doprowadziła do kolejnych prote-

² Na «yevromaydani» z'yavylsya kryms'ko-tatars'ki prapory, <http://ua.racurs.ua/news/18920-na-ievromaydani-z-yavylsya-krymsko-tatarski-prapory-foto>, [dostęp: 21.05.2014].

³ I. Izmirli, Crimean Tatars Support EuroMaidan Protests in Kyiv, [http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[pointer\]=4&tx_ttnews\[tt_news\]=41728&tx_ttnews\[backPid\]=228&cHash=c45a000a5ed162eaec16be5cd31a4b92#.U3y39VISCo](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[pointer]=4&tx_ttnews[tt_news]=41728&tx_ttnews[backPid]=228&cHash=c45a000a5ed162eaec16be5cd31a4b92#.U3y39VISCo), [dostęp: 21.05.2014].

⁴ Rukovoditel' Medzhliisa vyletel v Kiyev na aktsiyu protesta, http://lb.ua/news/2013/12/01/243531_rukovoditel_medzhliisa_viehal_kiev.html, [dostęp: 21.05.2014].

⁵ Ukraine's Crimean Tatars Support Pro-EU Protesters, <http://www.rferl.org/content/ukraine-crimean-tatars-euromaidan/25195844.html>

stów tatarskich w Symferopolu, w których uczestniczyło około 3000 ludzi. Żądano wówczas zaprzestania rozlewu krwi na Ukrainie, ustąpienia urzędującego prezydenta Janukowycza, zniesienia „ustaw dyktatorskich” z 16 stycznia oraz przywrócenia pełni praw Tatarom krymskim. Protestujący trzymali flagi ukraińskie, tatarskie oraz Unii Europejskiej, a także tablice z napisami „Krym jest ukraiński”, „Popieramy europejską integrację”, „Nie dla dyktatury”⁶.

Na protestach Euromajdanu pojawił się także Mustafa Dżemilew, jedyny krymskotatarski parlamentarzysta w Kijowie, który powiedział wówczas do zgromadzonych: „Tatarzy Krymscy będą zawsze stali po stronie narodowych, demokratycznych sił Ukrainy. Wciąż mamy nadzieję na przystąpienie Ukrainy do Unii Europejskiej. Tylko w demokratycznej Ukrainie w ramach UE będziemy mogli żyć wolni i równi. Innych opcji nie mamy”⁷.

Obalenie Janukowycza, a następnie powołanie nowego rządu na Ukrainie spowodowało wybuch zamieszek na półwyspie krymskim. 23 lutego odbyły się pierwsze demonstracje nastawionej prorosyjsko ludności w Kerczu i Sewastopolu. Manifestanci ścigali ukraińskie flagi z urzędów i wywieszali rosyjskie a także krzyczeli, m.in. „Berkut to bohaterowie!”, „Faszyzm nie przejdzie!”, czy „Kercz-Krym! Chcemy do Rosji!”⁸.

26 lutego przed budynkiem lokalnego parlamentu w Symferopolu kilkutysięczna manifestacja Tatarów krymskich głosiła hasła „Sława Ukrainie” czy „Gierojom sława”. Tatarzy zablokowali także budynek Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu, ponieważ nie chcieli dopuścić do posiedzenia, na którym

⁶ Mejlis initiates rally against bloodshed and dictatorship in Ukraine, <http://qha.com.ua/mejlis-initiates-rally-against-bloodshed-and-dictatorship-in-ukraine-130442en.html>, [dostęp: 21.05.2014].

⁷ M. Hotopp-Riecke, Krymscy Tatarzy stoją murem za Ukrainą. Kto jest kim na półwyspie, rozmowę przepr. Olga Doleśniak-Harczuk, „Gazeta Polska” 2014, nr 11, s. 6.

⁸ T. Szelaąg, Na Krymie wywieszono rosyjską flagę, <http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/na-krymie-wywieszono-rosyjska-> [dostęp: 21.05.2014].

mogła być rozpatrywana kwestia odłączenia półwyspu od Ukrainy. W tym samym czasie pod parlamentem zebrali się prorosyjscy manifestanci niosący transparenty z hasłami „Krym jest rosyjski” i „Jesteśmy Rosjanami”⁹.

Na przełomie lutego i marca zaczęło się zajmowanie budynków rządowych na półwyspie przez tzw. samoobronę Krymu, a następnie stopniowe przejmowanie większości strategicznych obiektów, m.in. lotnisk, węzłów drogowych, infrastruktury wojskowej przez wojska rosyjskie¹⁰.

2 marca w Kerczu grupa około 1000 Tatarów, chcąc wesprzeć Ukrainę w walce z Rosją i zapobiec prowokacjom, utworzyła żywy łańcuch, by oddzielić batalion ukraińskiej piechoty morskiej od oddziałów rosyjskich¹¹.

Tuż po rozpoczęciu rozruchów na Krymie pod koniec lutego i na początku marca własność Tatarów zaczęła być atakowana przez grupy rosyjskich nacjonalistów i separatystów. Na tatarskich domach w Bakczysaraju namalowano znaki „X”, tak jak przed deportacjami w 1944 roku, zbezczeszczono mużulańskie cmentarze, zniszczono kilka tatarskich biznesów. Delyaver Akie, sekretarz Medżlisu opisał sytuację następująco: „Ludzie są w panice. Nasz naród przeżył ludobójstwo i jest obawa, że wydarzenia roku 1944 mogą się powtórzyć.”¹².

⁹ Krymscy Tatarzy protestują. „Sława Ukrainie”, „Krym nie Rosja”, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1062008,Krymscy-Tatarzy-protestuja-Slawa-Ukrainie-Krym-nie-Rosja>, [dostęp: 21.05.2014].

¹⁰ A. Wilk, Rosyjska interwencja wojskowa na Krymie, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-05/rosyjska-interwencja-wojskowa-na-krymie>, [dostęp: 21.05.2014].

¹¹ Ukraina: w Kerczu Tatarzy oddzielają żołnierzy ukraińskich od rosyjskich, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,15552186,Ukraina__w_Kerczu_Tatarzy_oddzielaja_zolnierzy_ukrainskich.html, [dostęp: 22.05.2014].

¹² H. Salem, Crimea's Tatars fear the worst as it prepares for referendum, <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/13/crimea-tatars-fear-worst-prepares-referendum>, [dostęp: 22.05.2014].

Tatar mieszkający w Baczysaraju, Rustem Kadyrov, stwierdził, że społeczność tatarska nie może liczyć na pomoc krymskiej policji. „Oni nam nie pomogą. Powiedzieli mi, że Tatarzy krymscy nie są dla nich priorytetem. Oczywiście że nie – karzą nas, ponieważ nie chcemy tutaj Putina.” – stwierdził Kadyrov¹³.

By zdyskredytować Tatarów w oczach reszty krymskiego społeczeństwa, jeszcze przed referendum telewizja Rosja wyemitowała program o bliskich związkach tatarskiej ludności Krymu z Turcją, która rzekomo chce przejąć region. By wzmocnić przekaz pokazano grupę mężczyzn, w domyśle Tatarów, tańczących zikr - rytualny taniec wyznawców islamu od czasu wojen czeczeńskich, który przez Rosjan uważany za obrzęd wojenny, po którym muzułmanie idą zabijać niewiernych¹⁴.

Tatarzy po wkroczeniu wojsk rosyjskich na Krym zaczęli ponownie bać się o swój los w ich historycznej ojczyźnie. W związku z obawą, że ponownie mogą stać się na półwyspie niemiłe widziani oraz świadomością, że są zdani tylko na siebie, część Tatarów postanowiła organizować w swoich wspólnotach patrole obserwacyjne, których zadaniem miała być ochrona własnych rodzin i domów. Zair Smedlyayev, jeden z Tatarów, który powrócił na Krym z zesłania, skomentował działania Rosji na półwyspie oraz podejście krymskich Rosjan do całej sytuacji: „Rosjanie żyją w mojej ojczyźnie, w mojej historycznej ojczyźnie i chcą decydować o moim przeznaczeniu (...) Nie pozwolę na to.”¹⁵.

¹³ N. Antelava, Who will protect the Crimean Tatars?, <http://www.newyorker.com/online/blogs/newsdesk/2014/03/who-will-protect-the-crimean-tatars.html>, [dostęp: 22.05.2014].

¹⁴ W. Radziwinowicz, Moskwa chciała skaperować Tatarów krymskich. Ale ci nie dają się kupić, http://wyborcza.pl/1,75477,15600630,Moskwa_chciala_skaperowac_Tatarow_krymskich__Ale_ci.html, [dostęp: 22.05.2014].

¹⁵ Y. Karmanau, Crimean Tatars fear return of Russian rule, <http://bigstory.ap.org/article/crimean-tatars-fear-return-russian-rule>, [dostęp: 22.05.2014].

Refat Czubarow w jednym z wywiadów stwierdził, że rozumie Rosjan na Krymie zwracających się ku Moskwie, jednakże jeśli jest im źle mogą wrócić do swojej ojczyzny w każdej chwili. Tatarzy takiej możliwości nie mają, wszakże Krym jest ich jedyną ojczyzną¹⁶.

Na początku marca grupa Tatarów w obawie przed rosyjskimi żołnierzami opuściła Krym i na zaproszenie lwowskich władz, udała się do Lwowa, gdzie została serdecznie przyjęta¹⁷.

6 marca parlament krymski opowiedział się za wejściem Krymu w skład Federacji Rosyjskiej oraz wyznaczył datę referendum na 16 marca. Ustalono, że głosujący będą musieli opowiedzieć się za jednym z dwóch wariantów – „czy jesteś za ponownym zjednoczeniem Krymu z Rosją na prawach podmiotu Federacji Rosyjskiej?” lub „czy jesteś za przywróceniem obowiązywania konstytucji Republiki Krym z 1992 roku i za statusem Krymu jako części Ukrainy?”¹⁸.

Po ogłoszeniu decyzji o referendum głos w tej sprawie zabrał tatarski Medżlis i Refat Czubarow. Zaapelowano do mieszkańców półwyspu o zbojkotowanie wszystkich etapów przygotowań, a także głosowania w dzień referendum. Medżlis poinformował także, że nie uzna wyników¹⁹. Tatarzy odmówili również poparcia referendum po tym, jak samowwłażczy premier Krymu Siergiej Aksjonow zaproponował im wiceministerialne stanowiska w prawie każdym resorcie oraz uczynienie tatarskiego drugim językiem państwowym obok rosyjskiego²⁰.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Tatars flee Crimea for western Ukraine, <http://www.rawstory.com/rs/2014/03/07/tatars-flee-crimea-for-western-ukraine/>, [dostęp: 22.05.2014].

¹⁸ Referendum w sprawie autonomii Krymu – 16 marca, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/referendum-w-sprawie-autonomii-krymu-16-marca/11z7w>, [dostęp: 22.05.2014].

¹⁹ Tatarzy namawiają do bojkotu referendum na Krymie, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/tatarzy-namawiaja-do-bojkotu-referendum-na-krymie,405078.html>, [dostęp: 22.05.2014].

²⁰ W. Radziwinowicz, Moskwa chce...

Według Czubarowa decyzja o wynikach głosowania została już podjęta w Moskwie, a referendum jest tylko przykrywką dla rosyjskiej agresji. „Wojska są na ulicach. Jest 30 tysięcy uzbrojonych mężczyzn, są też wozy opancerzone, lądują samoloty z obcymi wojskami, a wszystkie budynki administracji zostały przejęte.”²¹.

Swoją opinię o krymskim referendum i przynależności państwowej Tatarów wyraził także rzecznik Duchowej Rady Muzułmanów Krymu Ajder Adżymambetow: „Krymscy Tatarzy będą bronić swojej ojczyzny, bo innej nie mają. Wyjechać, zostać uchodźcami nie chcemy i nie uczynimy tego. A obywatelami Rosji być nie chcemy. Nawet nie mogę sobie wyobrazić, że Krym mógłby znaleźć się w składzie Rosji. Jesteśmy niezależnym, suwerennym terytorium Ukrainy”. Zauważył też, że niepodległe państwo ukraińskie nie zawsze należycie zwracało uwagę na potrzeby ludności tatarskiej, jednakże dodał, że mimo to Tatarzy na terytorium Ukrainy czują się wolni i ze strony władz ukraińskich nie zaznali nigdy prześladowań, mogli modlić się w meczetach i mówić w swoim języku²².

Do bojkotu głosowania wzywał także Mustafa Dżemilew, który dodatkowo zwrócił się do NATO z prośbą o interwencję „zanim dojdzie do masakry”. Ponadto według niego działania Zachodu wobec aktywności Rosji na półwyspie krymskim nie są wystarczające, a sankcje wizowe, które zostały nałożone na niektórych rosyjskich polityków i aktywistów nie będą skuteczne, bowiem tym ludziom żyje się dobrze w Rosji²³.

²¹ Russia „will fix” Crimea referendum, says Tatar leader, <http://mobile.reuters.com/article/idUSBREA291BT20140310?irpc=932>, [dostęp: 22.05.2014].

²² Krymscy Tatarzy: nie po drodze nam z Rosją, <http://www.tvp.info/14326789/krymscy-tatarzy-nie-po-drodze-nam-z-rosja>, [dostęp: 22.05.2014].

²³ Lider krymskich Tatarów prosi NATO o interwencję. „Zanim dojdzie do masakry”, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/lider-krymskich-tatarow-prosi-nato-o-interwencje-zanim-dojdzie-do-masakry,407649.html>, [dostęp: 22.05.2014].

Pomimo jawnego negatywnego nastawienia Tatarów wobec rosyjskiej agresji na Krym, najwyższe władze Rosji od początku inwazji próbowały zapewnić sobie przychyłność społeczności tatarskiej i jej liderów. 12 marca miała miejsce rozmowa telefoniczna pomiędzy Władimirem Putinem a Mustafą Dżemilewem. Według relacji tatarskiego przywódcy Putin obiecywał, że pod panowaniem rosyjskim na Krymie Tatarzy będą mieli zagwarantowane stanowiska we władzach, samorządność czy też uznanie języka krymskotatarskiego za oficjalny na półwyspie²⁴. Z kolei Dżemilew poinformował Putina o obawach Tatarów przed działaniami separatystycznych grup na Krymie oraz przedstawił przypadki nękania ludności tatarskiej ze strony samoobrony Krymu i rosyjskich wojskowych²⁵. Pomimo zapewnień Putina, że zadba o to, żeby takie sytuacje się nie powtórzyły, lider Tatarów przekazał prezydentowi Rosji, że domaga się wycofania rosyjskich wojsk z półwyspu oraz że uważa nadchodzące referendum za nielegalne²⁶.

Głos w sprawie kryzysu krymskiego już pod koniec lutego zabrał Światowy Kongres Tatarów, który ma siedzibę w Kazaniu, stolicy Tatarstanu, będącego częścią Federacji Rosyjskiej i zamieszkałego w większości przez Tatarów nadwołżańskich. Kongres przestrzegł Tatarów krymskich przed radykalizmem i ekstremizmem powstałym na Euromajdanie, a prezydent Tatarstanu Rustam Minnichanow zaapelował do społeczności tatarskiej na Krymie o pokój i zgodę z krymskimi Rosjanami²⁷.

²⁴ W. Radziwinowicz, Trupy są? Wasza mać!, „Gazeta Wyborcza” 2014, nr 62, s.27.

²⁵ „Rosyjskie wojsko nęka krymskich Tatarów”. Putin: niech tylko spróbują, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/rosyjskie-wojsko-nekrymskich-tatarow-putin-niech-tylko-sprobuja,407188.html>, [dostęp: 22.05.2014].

²⁶ W. Radziwinowicz, Trupy są?... [dostęp: 22.05.2014].

²⁷ Przywódca rosyjskich Tatarów o sytuacji na Krymie: to ich wewnętrzny państwowy konflikt, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/przywodca-rosyjskich-tatarow-o-sytuacji-na-krymie-to-ich-wewnatrzpanstwowy-konflikt,403069html>, [dostęp: 22.05.2014].

Władze Tatarstanu od początku konfliktu wspierały stanowisko rosyjskie, a także zachęcały przedstawicieli Tatarów krymskich do podporządkowania się Moskwie i próbowały pełnić rolę mediatora pomiędzy obiema stronami.

Nadwożańscy Tatarzy zdecydowanie poparli działania nowych władz krymskich i powołując się na wspólne pochodzenie i związki kulturowe z Tatarami krymskimi, próbowali przekonać muzułmanów na Krymie do zaufania Rosji oraz akceptacji przyłączenia się do niej. Pomimo zapewnień, że społeczność muzułmańska zarówno w Tatarstanie, jak i w całej Rosji, cieszy się pełnią praw i żyje komfortowo, Tatarzy krymscy pozostali jednak przy swoim stanowisku²⁸.

Według władz Krymu wynik zbojkotowanego przez ponad 90% Tatarów krymskich referendum wynosił 96,77% za ponownym zjednoczeniem półwyspu z Federacją Rosyjską przy frekwencji 83,10%²⁹. Nieliczni Tatarzy, zazwyczaj ci pracujący w instytucjach państwowych kontrolowanych przez nowe władze Krymu, obawiając się zwolnienia i szykan, ulegli presji i poszli do urn. W czasie referendum szczególnie niska frekwencja była w dużych skupiskach tatarskich, m.in. w Baczysaraju czy Biełogorsku³⁰. Bojkot Tatarów i brak chętnych osób do zasiadania w komisjach w tych regionach sprawił, że prorosyjskie władze Krymu nie mogły powołać tam komisji wyborczych³¹.

18 marca prezydent Rosji Władimir Putin podpisał z władzami krymskimi umowę, która włączyła półwysep w skład Fede-

²⁸ M. Edwards, Gabidullin I., Crimea crisis: The Tatarstan factor, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/03/crimea-crisis-tatarstan-factor-2014314143349496558.html>, [dostęp: 22.05.2014].

²⁹ Rezultaty obshchekrymskogo referendum, <http://www.rada.crimea.ua/referendum/resultaty>, [dostęp: 22.05.2014].

³⁰ J. Giziński, Tatarzy krymscy nie uwierzyli w rosyjskie obietnice, <http://www.rp.pl/artykul/1094710.html>, [dostęp: 22.05.2014].

³¹ Tatarzy postawili na swoim. Referendum władz Krymu nie dotarło wszędzie, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-2/tatarzy-postawili-na-swoim-referendum-wladz-krymu-nie-dotarlo-wszedzie,408292.html>, [dostęp: 22.05.2014].

racji Rosyjskiej. Tego dnia zwrócił się on także do Zgromadzenia Federalnego z orędziem, w którym m.in. zapowiedział trzy języki urzędowe na Krymie: rosyjski, ukraiński i krymskotatarski³².

Tymczasem jeszcze w dniu referendum lokalna policja w Biełogorsku poinformowała o znalezieniu na przedmieściach martwego ciała z widocznymi śladami tortur. Dzień później okazało się, że jest to ciało znanego wśród tatarskiej społeczności – Reshata Ametova, który zaginął 3 marca po protestach na Placu Lenina w Symferopolu. Tego dnia widziano go po raz ostatni, po tym jak trzech mężczyzn w wojskowych ubraniach wyprowadziło go z placu³³. 18 marca, podczas gdy społeczność rosyjska świętowała na ulicach włączenie Krymu do Rosji, tysiące Tatarów zgromadziło się na cmentarzu na przedmieściach Symferopola, by uczestniczyć w pogrzebie Ametova i opłakiwać śmierć rodaka. Ayder Ismailov, członek Arkadashu, krymskiej pozarządowej organizacji zajmującej się ochroną praw człowieka, stwierdził, że „to nie była zwyczajna śmierć, to było coś w rodzaju ludobójstwa, nieludzkiej zbrodni i my rozumiemy, że musimy trzymać się razem, być skonsolidowani i bardzo ostrożni, ponieważ jestem przekonany, że to dopiero początek.”³⁴.

Po aneksji Krymu do Rosji separatystyczne władze półwyspu podjęły decyzję o odebraniu części ziem zamieszkiwanej przez ludność tatarską. Według wicepremiera republiki, Rustama Termigaljewa, owe tereny są potrzebne na „cele społeczne”.

³² Rosja zaanektowała Krym. Orędzie Władimira Putina, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/rosja-zaanektowala-krym-oredzie-wladimira-putina/s7lt9>.

³³ Crimea: Disappeared Man Found Killed, <http://www.hrw.org/news/2014/03/18/crimea-disappeared-man-found-killed>, [dostęp: 24.05.2014].

³⁴ L. Hyde, Ametov, murdered Crimean Tatar, called first victim of Russian occupation, <http://www.kyivpost.com/content/ukraine-abroad/ametov-murder-crimean-tatar-called-first-victim-of-russian-occupation-339911.html>, [dostęp 24.05.2014].

Termigaljew zapewnił jednak, że władze Krymu są dać w zamian inną ziemię i zalegalizować pobyt wielu Tatarów na półwyspie³⁵. Pod koniec marca tatarski Kurultaj podczas obrad w Bakczysaraju rozpoczął procedury zmierzające do narodowej i terytorialnej autonomii Tatarów na półwyspie krymskim. Delegaci przyjęli uchwałę „O realizacji przez naród Tatarów krymskich prawa do samookreślenia się na swoim historycznym terytorium – na Krymie”. Kurultaj zwrócił się do ONZ, Rady Europy, UE, OBWE oraz Organizacji Współpracy Islamskiej o wsparcie w walce o prawa narodu Tatarów krymskich³⁶. Dodatkowo Mustafa Dżemilew zapowiedział, że Tatarzy chcieliby przeprowadzić własne referendum w sprawie statusu Krymu. „Przynależność terytorialna Krymu nie będzie omawiana. Będą pytania o formę naszego funkcjonowania i myślę, że nasze dalsze działania będą zależały od wyników tego referendum”- stwierdził Dżemilew³⁷.

Dżemilew wystąpił także 31 marca w Nowym Jorku na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa ONZ poświęconym aktualnej sytuacji na Krymie. Przywódca Tatarów opowiadał o tym jak on sam postrzega i ocenia wydarzenia ostatnich miesięcy na Ukrainie oraz obecne położenie społeczności tatarskiej na półwyspie. Dżemilew mówił, m.in. o skorumpowaniu reżimu Janukowycza i wrogim stosunku poprzednich ukraińskich władz do Tatarów. Były prezydent i jego współpracownicy wiedzieli, że ludność tatarska jest dobrze zorganizowaną krymską opozycją wobec nich i dlatego prawie całkowicie zrezygnowano z dążeń do rehabilitacji Tatarów przez państwo ukraińskie. Jako wrogów postrzegała ich

³⁵ Władze Krymu „poprosiły Tatarów o opuszczenie części ich ziemi”, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/wladze-krymu-poprosily-tatarow-o-opuszczenie-czesci-ich-ziemi,409319.html>, [dostęp: 24.05.2014].

³⁶ Tatarzy krymscy chcą narodowej i terytorialnej autonomii, <http://www.polskatimes.pl/arttykul/3383675,tatarzy-krymscy-chca-narodowej-i-terytorialnej-autonomii-zdjecia,id,t.html?cookie=1>, [dostęp: 24.05.2014].

³⁷ Tatarzy z Krymu przeprowadzą własne referendum, <http://www.rmfm24.pl/raport-ukraina/fakty/news-tatarzy-z-krymu-przeprowadza-wlasne-referendum,nld,1363287>, [dostęp: 24.05.2014].

także rosyjska FSB, która w dokumentach określała Tatarów jako „główną siłę polityczną stojącą na przeszkodzie realizacji strategicznych interesów Rosji na Krymie”. Dżemilew uzasadnił tym obecność Tatarów na Majdanie³⁸.

Tatarski przywódca zwrócił również uwagę na propagandę i cynizm Rosjan oraz kłamstwa Moskwy na temat rzekomych prześladowań, których doświadczała ludność rosyjska na Krymie. Potępił on również rosyjską agresję wojskową na półwysep, a także wskazał na absurdalność i niezgodność z prawem referendum z 16 marca. Dla Dżemilewa najważniejsze było jednak poinformowanie społeczności międzynarodowej o obecnej sytuacji Tatarów na Krymie. Według nowych zasad wszyscy mieszkańcy półwyspu w ciągu miesiąca muszą mieć rosyjskie paszporty, jeśli tego nie zrobią będą uważani za cudzoziemców i nie będą mogli uczestniczyć w wyborach, pełnić funkcji publicznych, a w konsekwencji zostaną pozbawieni środków do życia i będą zmuszeni do emigracji. Dodatkowo społeczność tatarska jest pełna obaw o swoje życie, bowiem istnieją na Krymie siły, które otwarcie mówią o potrzebie ponownej deportacji Tatarów z Krymu. „Powszednim zjawiskiem stało się na Krymie porywanie, wykradanie i zabijanie ludzi, którzy w tej czy innej formie wyrażają swój sprzeciw wobec działań władz okupacyjnych”. Na koniec przemówienia lider Tatarów stwierdził, że państwa, które podpisały w 1994 roku Memorandum Budapeszteńskie, gwarantujące Ukrainie integralność terytorialną, zawiodły oraz wyraził on nadzieję, że społeczność międzynarodowa podejmie odpowiednie kroki ku „wyzwoleniu Krymu spod okupacji”³⁹.

³⁸ Wystąpienie Mustafy Dżemilewa na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa ONZ w dniu 31 marca 2014, przeł. K. Chimiak, http://www.solidarnoscukraina.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=194:wystapienie-mustafy-dzemilewa-na-posiedzeniu-rady-bezpieczenstwa-onz-w-dniu-31-marca-2014&catid=91&Itemid=545&lang=pl, [dostęp: 24.05.2014].

³⁹ Ibidem.

Na początku kwietnia Medżlis zezwolił jednak swoim przedstawicielom na wchodzenie do organów władzy Republiki Krymu, aby nie pozbawić się zupełnie wpływu na wydarzenia na Krymie. Jednocześnie Czubarow zaznaczył, że nie oznacza to uznania „politycznych, prawnych, kulturalnych i innych zmian, które zachodzą teraz w republice”, a traktowanie tatarskich przedstawicieli pokaże prawdziwy stosunek krymskich władz do Tatarów⁴⁰.

Miesiąc po aneksji Krymu przez Rosję społeczność tatarska musiała podjąć decyzję w sprawie akceptacji bądź odmowy rosyjskiego paszportu. Większość z nich zgodziła się na przyjęcie obywatelstwa Federacji Rosyjskiej przy jednoczesnym zachowaniu paszportu ukraińskiego. Według Dżemilewa bez uczynienia tego będzie trudno znaleźć pracę oraz bez obaw na ulicę, ponieważ funkcjonariusze będą zatrzymywać i legitymować⁴¹. Fatime Sajfulajewa, emerytowana tatarska nauczycielka, skomentowała rosyjską akcję paszportową na Krymie: „(...) jeśli nie złożę wniosku i nie dostanę paszportu, będę musiała ubiegać się o pozwolenie na pobyt. Będę cudzoziemcem we własnym domu, który zbudowałam sama, odkładając każdą kopiejkę przez 23 lata.”

21 kwietnia Władimir Putin poinformował, że podpisał dekret w sprawie rehabilitacji Tatarów krymskich i innych mniejszości, które były represjonowane w czasach stalinowskich. Ustawa o rehabilitacji narodów represjonowanych uznaje stalinowskie deportacje za akt ludobójstwa i daje narodom prawa do odbudowy dawnych jednostek państwowych oraz ubiegania się o odszkodowanie.

Jednak pomimo zapewnień najwyższych władz rosyjskich o poszanowaniu i respektowaniu praw narodu Tatarów krymskich,

⁴⁰ Tatarzy krymscy zmieniają front?, <http://www.kresy.pl/wydarzenia,polityka?zobacz/tatarzy-krymscy-zmieniaja-front>, [dostęp: 24.05.2014].

⁴¹ Tatarzy krymscy: otrzymają rosyjskie paszporty, ale nie zrezygnują z ukraińskości, http://zik.ua/pl/news/2014/04/17/tatarzy_krymscy_otrzymaj_rosyjskie_paszporty_ale_nie_zrezygnuj_z_ukrajskiego_obywatelstwa_480583, [dostęp: 24.05.2014].

od momentu zajęcia przez Rosję półwyspu można zauważyć systematyczne wzmożenie prześladowań, szykan i represji wobec ludności tatarskiej oraz jej przywódców, które nasiliły się w kwietniu i maju 2014.

W połowie kwietnia, z okazji powrotu na Krym Mustafy Dżemilewa na budynek Medżlisu wciągnięto ukraińską flagę. Wydarzenie skomentował na swoim Twitterze Aksjonow: „Medżlis wiesza nad swoją siedzibą ukraińską flagę. Coraz bardziej upewniam się, że to prowokatorzy. 97 proc. za Rosją! Nie podoba się – wyjeżdżajcie. Jeśli Medżlis dalej będzie prowokować, to trzeba będzie uznać tę grupę za ekstremistyczną. Prowokują nienawiść międzyetniczną.”⁴² Dzień później nieznani sprawcy wdarli się do budynku Medżlisu, użyli siły wobec przebywających tam Tatarów, a następnie zdarli ukraińską flagę⁴³.

W związku ze swoją proukraińską postawą i krytyką rosyjskiej okupacji Krymu, 18 kwietnia na granicy ukraińsko-krymskiej patrol graniczny zatrzymał Mustafę Dżemilewa oraz towarzyszącego mu Refata Czubarowa. Z relacji tatarskich przywódców wynika, że dokumenty zostały im zwrócone dopiero po godzinie oraz po rozmowie telefonicznej „najprawdopodobniej z Moskwą”⁴⁴. O ile tym razem politykom udało się wjechać na terytorium Krymu, o tyle 22 kwietnia Dżemilew podczas podróży do Kijowa, gdzie miał się spotkać z wiceprezydentem USA Joe Bidenem, został poinformowany o pięcioletnim zakazie wjazdu na teren Federacji Rosyjskiej, a tym samym na okupowany półwysep

⁴² Szef krymskich separatystów grozi Tatarom uznaniem ich za ekstremistów, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/szef-krymskich-separatystow-grozi-tatarom-uznaniem-ich-za-ekstremistow,420344.html>, [dostęp: 25.05.2014].

⁴³ Nieznani sprawcy zaatakowali siedzibę Medżlisu na Krymie, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/nieznani-sprawcy-zaatakowali-siedzibe-medzlisu-na-krymie/g9pr6>, [dostęp: 25.05.2014].

⁴⁴ Russians Briefly Detain Crimean Tatar Leaders At Checkpoint, <http://www.rferl.org/content/russia-crimea-dzhemilev-held/25355470.html>, [dostęp: 25.05.2014].

krymski. Przywódca tatarski oświadczył, że decyzji się nie podporządkuje⁴⁵.

Siergiej Aksjonow wyraził swoją opinię dlaczego Dżemilewowi odmówiono wjazdu na Krym: „Nie mam żadnych wątpliwości co do tego, że zachodnie służby specjalne wyznaczyły temu człowiekowi zadanie destabilizowania sytuacji. Nie pozwolimy, by doszło do naruszenia naszego pokoju i spokoju”⁴⁶.

3 maja, kiedy Dżemilewowi ponownie odmówiono wjazdu na Krym, na granicy zebrała się grupa około 5000 Tatarów, która przedarła się przez kordon żołnierzy rosyjskich, skandując imię przywódcy i hasła „Naród! Ojczyzna! Krym!”. Cała grupa ruszyła wówczas w kierunku półwyspu krymskiego, jednakże wojsko rosyjskie zablokowało im drogę. Dżemilew został zmuszony do powrotu do Kijowa, a reszta Tatarów wróciła na Krym⁴⁷.

Owa akcja spowodowała, że krymskie władze zaczęły w ekspresowym tempie wydawać wyroki sądowe i nakładać kary pieniężne w wysokości 10 tysięcy rubli (około 850 złotych) na przedstawicieli mniejszości tatarskiej, którzy zademonstrowali swoje poparcie dla Dżemilewa oraz organizowali inne pokojowe przedsięwzięcia. W ciągu kilku dni kary nałożono na kilkadziesiąt osób⁴⁸.

⁴⁵ Legendarny przywódca Tatarów z zakazem wjazdu na Krym, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/legendarny-przywodca-tatarow-z-zakazem-wjazdu-na-krym,420718.html>, [dostęp: 25.05.2014].

⁴⁶ W. Radziwinowicz, Krymscy Tatarzy w coraz ostrzejszym konflikcie z rosyjską władzą, http://wyborcza.pl/1,75477,15906377,Krymscy_Tatarzy_w_coraz_ostrzejszym_konflikcie_z_rosyjska.html, [dostęp: 25.05.2014].

⁴⁷ The Leader Of The Crimean Tatar People Mustafa Dzhemilev Persona Non Grata in Crimea and Russia, <http://www.mnogovbloge.com/?p=1901&lang=en>, [dostęp: 25.05.2014].

⁴⁸ Tatarzy krymscy prześladowani. Zaczęły się sądy na całym półwyspie, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1117704,Tatarzy-krymscy-przesladowani-Zaczely-sie-sady-na-calym-polwyspie>, [dostęp: 25.05.2014].

Pod koniec maja Mustafa Dżemilew powiedział, że łączna suma kar nałożonych na demonstrujących Tatarów wyniosła 200 tysięcy dolarów⁴⁹.

Dodatkowo prokurator Krymu, Natalia Pokłońska, przybyła 4 maja do Medżlisu i zagroziła, że jeśli Tatarzy natychmiast nie zaprzestaną „działalności ekstremistycznej” będzie ona zmuszona rozwiązać tatarski parlament⁵⁰. Do sprawy odniósł się Dżemilew który oświadczył, że Medżlis będzie funkcjonował nawet wtedy, gdy jego działalność zostanie zakazana. „Samozwańcze władze Krymu mogą zamknąć budynek Medżlisu, mogą aresztować liderów, ale wtedy zostaną wybrani inni. Ale jeśli zamkną biuro Medżlisu, to lokalni działacze będą kontynuować swoją działalność w podziemiu” – stwierdził przywódca Tatarów⁵¹.

Rosjanie chcą mieć także wpływ na materiały prezentowane w krymskotatarskiej telewizji ATR. Pracownicy stacji dostali ustne instrukcje, że mają unikać pokazywania Dżemilewa i kilku innych członków Medżlisu oraz zaprzestać przeprowadzania wywiadów z tatarskimi przywódcami, informowania o ich planach czy nawet wspominania ich imion.

W połowie maja głos w sprawie Tatarów ponownie zabrał Władimir Putin. Stwierdził on że społeczność tatarska nie może stać się „kartą przetargową w jakimkolwiek sporze, w tym na przykład między Rosją a Ukrainą”. Putin uczynił także aluzję do Dżemilewa, który jest deputowanym parlamentu Ukrainy: „Interesów krymskich Tatarów mieszkających w Rosji - na Krymie - nie

⁴⁹ Władze Krymu ukarały Tatarów grzywnami na 200 tys. dolarów, <http://prawo.money.pl/aktualnosci/wiadomosci/artukul/wladze;krymu;ukaraly;tatarow;grzywnami;na;200;tys;dolarow,82,0,1550418.html>, [dostęp: 30.05.2014].

⁵⁰ P. Jendroszczyk, Prokurator Krymu grozi rozwiązaniem Medżlisu Tatarów Krymskich, <http://www.rp.pl/artukul/1106985.html>, [dostęp: 25.05.2014].

⁵¹ Władze Krymu grożą Tatarom. Dżemilew: będzie trzeba, zejdziemy do podziemia, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/wladze-krymu-groza-tatarom-dzemilew-bedzie-trzeba-zejdziemy-do-podziemia,425013.html>, [dostęp: 25.05.2014].

można bronić w parlamentach innych państw. To nonsens”⁵². Rosyjski prezydent w innym przemówieniu odniósł się także do propozycji przyznania ludności tatarskiej statusu narodu autochtonicznego, mówiąc, że do tej sprawy należy podchodzić ostrożnie bowiem na Krymie przed Rosjanami i Tatarami byli jeszcze m.in. Grecy⁵³.

W tym samym czasie władze na Krymie podjęły decyzję o utrudnianiu przygotowań do uroczystości 70. rocznicy rozpoczęcia wysiedleń Tatarów z Krymu. Przeprowadzono masowe rewizje w domach ludności tatarskiej. Oprócz mieszkań zwykłych obywateli przeszukano także miejsca zamieszkania Dżemilewa oraz Aliego Hamzina, rzecznika Medżlisu, który był wówczas w trakcie podróży do Kijowa. Pretekstem rewizji było poszukiwanie rzeczy oraz osób powiązanych z działalnością terrorystyczną⁵⁴.

16 maja Siergiej Aksjonow zakazał organizowania wszelkich masowych zgromadzeń na terytorium Republiki Krymu do 6 czerwca 2014. Decyzję tą powiązał z niepokojami na wschodniej Ukrainie i uzasadnił obawami o możliwe prowokacje ze strony ekstremistów⁵⁵. Oburzeni tym Tatarzy, by nie narażać się na zakłócanie ich najważniejszej narodowej uroczystości, zdecydowali odwołać się centralne obchody w centrum Symferopola i zorganizowali je na przedmieściach stolicy Krymu, na terenie dawnej tatarskiej osady Ak-Meczet.

⁵² Putin krytykuje liderów krymskich Tatarów, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/putin-krytykuje-liderow-krymskich-tatarow,429059.html>, [dostęp: 25.05.2014].

⁵³ Putin do Tatarów: na Krymie przed nami i wami byli jeszcze Grecy, <http://www.kresy.pl/wydarzenia,polityka?zobacz/putin-do-tatarow-na-krymie-przed-nami-i-wami-byli-grecy#>, [dostęp: 25.05.2014].

⁵⁴ Russians conduct mass searches of Crimean Tatar homes, <http://euromaidanpr.com/2014/05/15/russians-conduct-mass-searches-of-crimean-tatar-homes/>, [dostęp: 25.05.2014].

⁵⁵ Aksionov bans all public events untill June 6, http://www.ukrinform.ua/eng/news/aksionov_bans_all_public_events_in_crimea_until_june_6_321546, [dostęp: 25.05.2014].

Przed rozpoczęciem obchodów rosyjskie władze szczerze obstawiły kordonami policji i OMON-u siedzibę krymskiego rządu, a także drogi prowadzące do Symferopola, by nie pozwolić na wjazd Tatarów do miasta⁵⁶. Uroczystości nie przebiegły jednak bez zakłóceń. Obchody w Symferopolu, w których uczestniczyło około 20 tysięcy Tatarów oraz w Bakczysaraju były celowo zagłuszone przez rosyjskie wojskowe helikoptery⁵⁷.

W połowie maja ONZ ujawniła dane, z których wynika, że od początku kryzysu na Ukrainie około 10 tysięcy ludzi było zmuszonych opuścić swoje domy, a znaczną większość tych osób stanowią Tatarzy krymscy⁵⁸. ONZ opublikowała także raport, z którego wynika, że ludność Krymu, a w szczególności Tatarzy, muszą zmagać się na półwyspie z nękaniami, szykanowaniem, religijnymi prześladowaniami i wewnętrznymi przesiedleniami⁵⁹. Podobnie sytuację postrzega Amnesty International, której przedstawiciele podkreślali, że rosyjskie władze dały przyzwolenie dla uzbrojonych grup, by mogły jawnie atakować Tatarów oraz doprowadziły do wyobcowania społeczności tatarskiej poprzez m.in. nękanie jej liderów, groźby rozwiązania Medżlisu czy ograniczanie prawa do zgromadzeń, demonstracji i manifestowania swoich poglądów. Organizacja zwróciła również uwagę na fakt, że od początku konfliktu z Krymu uciekło ponad 7 tysięcy Tatarów, a ci którzy pozostali, zostali zmuszeni do przyjęcia rosyjskiego oby-

⁵⁶ Mimo zakazu, Tatarzy krymscy uczcili 70. rocznicę stalinowskiej deportacji, <http://www.tvp.info/15251125/mimo-zakazu-tatarzy-krymscy-uccili-70-rocznic-stalinowskiej-deportacji>, [dostęp: 25.05.2014].

⁵⁷ Russian helicopters interfere with Crimean Tatar commemoration, <http://euromaidanpr.com/2014/05/18/russian-helicopters-interfere-with-crimean-tatar-commemoration/>, [dostęp: 25.05.2014].

⁵⁸ Na Ukrainie ludzie masowo opuszczają swoje domy, głównie Tatarzy, <http://prawo.money.pl/aktualnosci/wiadomosci/artykul/na;ukrainie;ludzie;masowo;opuszczaja;swe;domy;glownie;tatarzy,220,0,1540828.html>, [dostęp: 2014].

⁵⁹ A. Luhn, Vladimir Putin tells Crimea's Tatars their future lies with Russia, <http://www.theguardian.com/world/2014/may/16/vladimir-putin-crimea-tatars-russian-ukraine>, [dostęp: 25.05.2014].

watelstwa, porzucenia ukraińskiego, a w konsekwencji stania się cudzoziemcem w swojej ojczyźnie⁶⁰.

25 maja część Tatarów krymskich, trzymając flagi ukraińskie i tatarskie, a także wykrzykując hasło „chwała Ukrainie”, przekroczyła granicę ukraińsko-krymską i udała się do lokali wyborczych w obwodzie chersońskim, by zagłosować w wyborach na prezydenta Ukrainy⁶¹. W Kijowie głosował z kolei Dżemilew, który w rozmowie z dziennikarzami wyraził przekonanie, że aneksja Krymu to „zjawisko tymczasowe i Krym znów będzie w składzie Ukrainy”.

Część krymskich Tatarów jest zawiedziona postawą zachodniego świata wobec rosyjskiej agresji na Krymie oraz ich zdaniem małym zainteresowaniem losem ich społeczności. Niektórzy z nich mają poczucie zdrady ze strony USA i Unii Europejskiej za oddanie półwyspu krymskiego bez walki pomimo, iż Ukraina oraz znaczna większość Tatarów walczyła o zachodnie, demokratyczne wartości⁶².

Wsparcie społeczności tatarskiej obiecał rząd turecki zarówno w kwestii kontynuowania powrotów Tatarów na półwysep z Azji Centralnej, jak i w zachowaniu tożsamości kulturowej i językowej. Jednakże pomimo tych deklaracji Turcja wciąż utrzymuje poprawne stosunki z Rosją oraz współpracuje z nią w wielu obszarach⁶³. Dlatego też z jednej strony jest zaniepokojona losem powiązanych z nią Tatarów na Krymie i próbuje drogą dyplomatyczną wpływać na rząd rosyjski, by respektował prawa muzułmańskiej ludności półwyspu, z drugiej zaś więzy ekono-

⁶⁰ Crimean Tatars: At risk of persecution and harassment in the new Crimea, <http://www.amnesty.org/en/news/crimean-tatars-risk-persecution-and-harassment-new-crimea-2014-05-23>, [dostęp: 30.05.2014].

⁶¹ Crimean Tatars Make Road Trip To Vote In Ukrainian Presidential Poll [video], <http://www.rferl.org/media/video/ukraine-election-crimean-tatars/2539778.html>, [dostęp: 30.05.2014].

⁶² M. Eckel, op. cit.

⁶³ Turkey working to secure Crimean Tatar rights, <http://www.worldbulletin.net/haber/134010/turkey-working-to-secure-crimean-tatar-rights>, [dostęp: 2014].

miczne pomiędzy obydwoma krajami nie pozwalają Turcji na zbyt zdecydowane i konkretne działania oraz wypowiedzi w tej kwestii⁶⁴.

Udział we wspieraniu tatarskich dążeń do wolności i autonomii ma także Polska. W kwietniu w Gdańsku powstał Komitet Polityczny Tatarów Krymskich na Obczyźnie, który zamierza działać na rzecz powstania w przyszłości Autonomicznej Tatarskiej Republiki Krymu. Pełnomocny przedstawiciel Medżlisu Tatarów krymskich w Polsce i jeden z inicjatorów powstania komitetu, Selim Chazbijewicz powiedział, że głównymi celami inicjatywy mają być działania na rzecz utworzenia Autonomicznej Tatarskiej Republiki w ramach Ukrainy, a także „propagowanie haseł politycznej suwerenności i niepodległości narodu Tatarów krymskich”⁶⁵.

7 maja Mustafa Dżemilew został pierwszym laureatem Nagrody Solidarności. Szef polskiego MSZ, Radosław Sikorski, poinformował o przyznaniu nagrody i uzasadnił wybór kapituły: „Po pierwsze ma historyczne zasługi jeszcze z czasów sowieckich. Po drugie jest obrońcą integralności Ukrainy, po trzecie zabiegał o naprawienie krzywd historycznych wobec Tatarów. Ale po czwarte, i też bardzo ważne, jest kimś, kto razem ze swoim narodem udowodnił, że możliwa jest demokracja w systemie, w społeczeństwie o tradycjach muzułmańskich, co jest bardzo ważnym sygnałem także dla południa Europy i znacznie szerzej.”⁶⁶.

⁶⁴ D. Jones, Ukraine Crisis Puts Strain on Turkey-Russia Ties, <http://www.ipsnews.net/2014/05/ukraine-crisis-puts-strain-turkey-russia-ties> [dostęp: 26.05.2014].

⁶⁵ Polscy Tatarzy chcą wspierać dążenia do autonomii tatarskiej na Krymie, <http://wiadomosci.onet.pl/trojmiasto/polscy-tatarzy-chca-wspierac-dazenia-do-autonomii-tatarskiej-na-krymie/1prd7>, [dostęp: 26.05.2014].

⁶⁶ Przywódca Tatarów krymskich laureatem Nagrody Solidarności, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/przywodca-tatarow-krymskich-laureatem-nagrody-solidarnosci,425800.html>, [dostęp: 26.05.2014].

Dalszy los Tatarów zależy przede wszystkim od rozwoju sytuacji międzynarodowej, jednakże zakładając utrzymanie dominacji rosyjskiej na Krymie w dłuższej perspektywie czasowej, można spodziewać się wzmożenia represji czy prześladowań wobec społeczności tatarskiej, a także zintensyfikowania rusyfikacji we wszystkich sferach życia na półwyspie oraz ograniczania praw obywatelskich i wolności słowa. Zważając na dotychczasową postawę ludności tatarskiej i jej przywódców wobec rosyjskich działań na Krymie, należy spodziewać się, że Tatarzy nie podporządkują się nowym władzom na półwyspie, będą dalej wspierać państwo ukraińskie, organizować pokojowe protesty i manifestacje czy też demonstrować swoje poparcie dla współpracy z Unią Europejską oraz NATO. Rosyjską odpowiedzią na to mogą być grzywny nakładane na tatarskich manifestantów, skazujące wyroki sądowe za udział w demonstracjach, zapowiadana delegalizacji Medżlisu czy też dalsze stosowanie ograniczeń i represji wobec tatarskich przywódców. Ponadto Tatarzy krymscy zapewne nie ustaną w staraniach o nagłośnienie ich obecnej sytuacji, a także będą przekonywać o konieczności utworzenia na półwyspie krymskim tatarskiej autonomii, a także będą przekonywać o konieczności utworzenia na półwyspie krymskim tatarskiej autonomii.